

ДЖЕРЕЛА

ДОДАТОК ДО БЮЛЕТЕНЮ
"Трибуна" УМК №1 Riga

НАШОГО ЦВІТУ
ПО ВСЬОМУ
СВІТУ...

Українці, як відомо, живуть у багатьох країнах. Є нас немало і в республіках Балтики. Донедавна ми навіть мало спілкувалися між собою. Але перебудова, піднесення національної самосвідомості балтійських народів не могла не позначитися й на українцях. У Ризі були створені товариство "Дніпро", Український молодіжний клуб, а також осередки в містах Даугавпілс, Валмієра, Броцани, Малпілс, Краслава, Добеле.

Ми живемо за межами батьківщини, але не хочемо поривати зв'язків з нею, прагнемо відчувати себе часткою нашого народу.

Як і співвітчизники на Україні, українці Латвії були позбавлені своєї справжньої історії та культури. Щоб ліквідувати ці прогалини, ми починаємо видавати додаток "Джерела", де будемо розповідати про невідомі сторінки нашої минувщини, друкувати неопубліковані та маловідомі твори українських письменників, громадських діячів, та ін., а також висвітлювати сьогоденні події на Україні та в Латвії, досліджувати українсько-латвійські зв'язки та сприяти їх поглибленню.

СТВОРЕНО АСОЦІАЦІЮ
НЕЗАЛЕЖНОЇ ПРЕСИ ЛАТВІЇ

— міжнародну організацію, яка ставить своєю метою захист незалежної преси, збір, зберігання та обмін інформацією, підвищення професійного рівня та соціальної ролі журналістів, забезпечення вільного придбання або оренди типографського обладнання, а також організації незалежних пунктів розповсюдження преси.

Установча конференція асоціації відбулась у Ризі 26-27 серпня. В її роботі взяв участь делегат "Трибуни".

ЧОРНІ
ПЛЯМИ ІСТОРІЇ

Нарешті і в СРСР опубліковано масовим тиражем /100 тис./ документи і матеріали, пов'язані з ганебним пактом Молотова-Ріббентропа /СССР-Германія. 1939. Сборник документов. Вильнюс. "Мокслас". 1989. ц. 2.50/. Публікацію документів цієї серії буде продовжено найближчим часом і хронологічно доведено до червня 1941р. На ст. 2-3 подано витяги з цієї книги. Текст друкується мовою оригіналу.

ЗНАМЕННА
ПОДІЯ

Священники, церковний комітет і парафіяни храму святих первоверховних апостолів Петра і Павла у Львові підтримали заклик Ініціативного комітету по відродженню Української Автокефальної Православної церкви і тимчасово, до набуття власних ієрархів, попросили Вселенського патріарха у Константинополі Дмитрія І взяти їх під свою духовну опіку. Досягнуто домовленості з заступником уповноваженого у справах релігії при Львівському обласному Савчуком про опрацювання статуту УАПЦ.

В атмосфері перебудови відбувається нове, третє відродження УАПЦ. Першим була постава Української Церкви після монголо-татарської навали. 1686р. вона, всупереч підписаним угодам, була насильно приєднана до Російської Православної церкви. Вдруге вона відродилась під час визвольних змагань України у 1919р. До початку 30-х років УАПЦ була розгромлена сталінськими катями. Близько 2,5 тис. церков було відібрано, репресовано більше 2 тис. священників.

На даний час створені парафії УАПЦ без храмів — у Києві, в ряді західних областей України, у Балтійських країнах. Церква святих первоапостолів Петра і Павла — перший повноцінний діючий нині осередок УАПЦ на Україні.

КНІА

Я чувствую себя в Кремле словно среди старых партийных товарищей

(И. фон Риббентроп в беседе с итальянским
министром иностранных дел Чиано 10 марта 1940г.)

ЗАПИСЬ БЕСЕДЫ ИМПЕРСКОГО МИНИСТРА
ИНОСТРАННЫХ ДЕЛ СО СТАЛИНЫМ И МОЛОТОВЫМ
Государственная тайна
Канцелярия Имперского Министра иностранных
дел, 24 августа 1939г.

Запись беседы, состоявшейся в ночь с 23 на
24 августа между Имперским Министром иностран-
ных дел, с одной стороны, и господином Стали-
ным и Председателем Совета Народных Комиссаров
Молотовым, с другой стороны.

Обсуждались следующие проблемы:

7. Отношение немецкого народа к германо-русско-
му пакту о ненападении

Имперский министр иностранных дел заявил,
что, как он мог констатировать, все слои гер-
манского народа, особенно простые люди, очень
тепло приветствовали установление понимания с
Советским Союзом. Народ инстинктивно чувству-
ет, что естественным образом существующие ин-
тересы Германии и Советского Союза нигде не
сталкиваются и что развитию хороших отношений
ранее препятствовали только иностранные интри-
ги, особенно со стороны Англии...

8. Тосты

О ходе беседы господин Сталин неожиданно
предложил тост за Фюрера: "Я знаю, как сильно
германская нация любит своего Вождя, и поэтому
мне хочется выпить за его здоровье"...

Имперский Министр иностранных дел, в свою
очередь, предложил тост за господина Сталина,
за советское правительство и за благоприятное
развитие отношений между Германией и Советским
Союзом.

ПРАВДА. 3 сентября 1939г.

О РАТИФИКАЦИИ ДОГОВОРА МЕЖДУ СОВЕТСКИМ
СОЮЗОМ И ГЕРМАНИЕЙ

Верховный Совет Союза Советских Социалисти-
ческих Республик, заслушав сообщение Председа-
теля Совета Народных Комиссаров и Народного
Комиссара Иностранных дел т. Молотова В.М. о ра-
тификации договора между Советским Союзом и
Германией, п о с т а н о в л я е т :

1. Одобрить внешнюю политику Правительства.

2. Ратифицировать договор о ненападении меж-
ду СССР и Германией, заключенный в Москве 23
августа 1939г.

Председатель Президиума Верховного Совета
СССР М. Калинин

Секретарь Президиума Верховного Совета
СССР А. Горкин

Москва, Кремль, 31 августа 1939 г.

ГЕРМАНСКИЙ ПОСОЛ В МОСКВЕ В МИНИСТЕРСТВО
ИНОСТРАННЫХ ДЕЛ ГЕРМАНИИ

Телеграмма №372 от 17 сентября 1939г.

Очень срочно! Секретно!

Сталин в присутствии Молотова и Ворошилова
принял меня в два часа ночи и заявил, что Кра-
сная Армия пересечет советскую границу в 6 ча-
сов утра на всем протяжении от Полоцка до Камен-
ец-Подольска.

Во избежание инцидентов Сталин спешно про-
сит нас проследить за тем, чтобы германские
самолеты, начиная с сегодняшнего дня, не зале-
тали восточнее линии Белосток-Брест-Литовск-
Лемберг/Львов/. Советские самолеты не могут се-
годня бомбардировать район восточнее Лемберга.

Я обещал сделать всё, что возможно, в смыс-
ле информирования германских военно-воздушных
сил, но просил, чтобы сегодня советские само-
леты не подлетали к упомянутой линии слишком
близко.

Советская комиссия прибывает в Белосток за-
втра, самое позднее послезавтра.

Сталин зачитал мне ноту, которая будет вру-
чена уже этой ночью польскому послу и копия
которой в течение дня будет разослана всем мис-
сиям, а затем опубликована. В ноте дается оп-
равдание советских действий. Зачитанный мне про-
ект содержал три пункта для нас неприемлемых.
В ответ на мои возражения Сталин с предельной
готовностью изменил текст так, что теперь нота
вполне нас удовлетворяет. Сталин заявил, что
вопрос о публикации германо-советского коммю-
нике не может быть поставлен на рассмотрение
в течение ближайших двух-трех дней.

В будущем все военные вопросы, которые воз-
никнут, должны выясняться напрямую с Ворошило-
вым генерал-лейтенантом Кестрингом.

Шуленберг

ПРАВДА. 18 сентября 1939г.

НОТА ПРВИТЕЛЬСТВА СССР, ВРУЧЕННАЯ ПОЛЬСКОМУ
ПОСЛУ В МОСКВЕ УТРОМ 17 СЕНТЯБРЯ 1939 ГОДА

Господин посол,

Польско-германская война выявила внутрен-
нюю несостоятельность польского государства.
В течение десяти дней военных операций Польша
потеряла все свои промышленные районы и куль-
турные центры. Варшава, как столица Польши,
не существует больше. Польское правительство
распалось и не проявляет признаков жизни. Это
значит, что польское государство и его прави-
тельство фактически перестали существовать.
Тем самым прекратили своё действие договора,
заключенные между СССР и Польшей. Предоставлен-
ная самой себе и оставленная без руководства,
Польша превратилась в удобное поле для всяких
случайностей и неожиданностей, могущих создать
угрозу для СССР. Поэтому, будучи доселе ней-
тральным, советское правительство не может бо-
лее нейтрально относиться к этим фактам.

Советское правительство не может также без-
различно относиться к тому, чтобы единокровные
украинцы и белоруссы, проживающие на террито-
рии Польши, брошенные на произвол судьбы, ос-
тались беззащитными.

Ввиду такой обстановки советское правитель-
ство отдало распоряжение Главному командованию
Красной Армии дать приказ войскам перейти гра-
ницу и взять под свою защиту жизнь и имущество
населения Западной Украины и Западной Белорус-
сии.

Одновременно Советское правительство наме-
ренно принять меры к тому, чтобы выволить
польский народ из злополучной войны, куда он
звергнут его неразумными руководителями, и дать
ему возможность захватить мирной жизнью.

Примите, господин посол, уверения в совер-
шенном к Вам почтении

Народный Комиссар Иностранных дел СССР
В. Молотов

Чрезвычайному и полномочному послу Польши
г. Гржибовскому. Польское посольство. Москва

ПРАВДА. 18 сентября 1939г.
НОТА ПРАВИТЕЛЬСТВА СССР, ВРУЧЕННАЯ УТРОМ 17
СЕНТЯБРЯ 1939 ГОДА ПОСЛАМ И ПОСЛАННИКАМ ГОСУ-
ДАРСТВ, ИМЕЮЩИХ ДИПЛОМАТИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ
С СССР

Господин посол,

Препровождая Вам прилагаемую при сем ноту
Правительства СССР от 17 сентября с.г. на имя
польского посла в Москве, имею честь по пору-
чению Правительства заявить Вам, что СССР бу-
дет проводить политику нейтралитета в отноше-
ниях между СССР и /наименование страны/.

Примите, господин посол, уверения в совер-
шенном к Вам почтении.

Народный комиссар Иностранных дел СССР
В.Молотов

17 септября 1939г.

ПРАВДА. 20 сентября 1939г.

ГЕРМАНСКАЯ ПЕЧАТЬ О ДЕЙСТВИЯХ СОВЕТСКОГО
ПРАВИТЕЛЬСТВА

Германия, Берлин, 19 сентября /ТАСС/.

Германское население единодушно приветству-
ет решение советского правительства взять под
защиту родственное советскому народу белорус-
ское и украинское население Польши, оставленное
на призыв судьбы бежавшим польским правитель-
ством. Берлин в эти дни принял особенно ожив-
ленный вид. На улицах около витрин и специаль-
ных щитов, где вывешены карты Польши, весь
день толпятся люди. Они оживленно обсуждают
успешные операции Красной Армии. Продвижение
частей Красной Армии обозначается на картах
красными советскими флажками.

ПРАВДА. 20 сентября 1939г.

ИТАЛЬЯНСКАЯ ПЕЧАТЬ О ПРОДВИЖЕНИИ СОВЕТСКИХ
ВОЙСК

Рим, 19 сентября /ТАСС/. Все вчерашние
итальянские газеты под крупными заголовками
напечатали сведения о продвижении советских
войск в Западной Белоруссии и Западной Украине.
Все коммунисты Москвы напечатаны полностью...

ГЕРМАНСКИЙ ПОСОЛ В МОСКВЕ В МИНИСТЕРСТВО
ИНОСТРАННЫХ ДЕЛ ГЕРМАНИИ

Москва, 25 сентября 1939г. 22ч.58мин. Получена
26 сентября 1939г. 0ч.30мин.

Телеграмма №442

Совершенно секретно! Срочно!

Сталин и Молотов попросили меня прибыть в
Кремль сегодня в 20 часов. Сталин заявил сле-
дующее. При окончательном урегулировании поль-
ского вопроса нужно избежать всего, что в бу-
дущем может вызвать трения между Германией и
Советским Союзом. С этой точки зрения он счи-
тает неправильным оставлять независимым оста-
ток польского государства. Он предлагает сле-
дующее: из территории к востоку от демаркаци-
онной линии всё Люблинское воеводство и часть
Варшавского воеводства, которая доходит до Бу-
га, должны быть добавлены к нашей порции. За
это мы отказываемся от претензий на Литву.

Сталин указал на это предложение как на
предмет будущих переговоров с Имперским Минис-
тром иностранных дел и добавил, что, если мы
согласны, Советский Союз немедленно возьмется
за решение проблемы прибалтийских государств,
в соответствии с Протоколом от 23 августа, и
ожидает в этом деле полную поддержку со сторо-
ны германского правительства. Сталин подчерк-
нуто указал на Эстонию, Латвию и Литву, но не
упомянул Финляндию.

Я ответил Сталину, что доложу своему прави-
тельству.

Шуленберг

ПРАВДА. 27 сентября 1939 года.

ПРИЕЗД В МОСКВУ МИНИСТРА ИНОСТРАННЫХ ДЕЛ
ГЕРМАНИИ Г-НА ФОН РИББЕНТРОПА

По приглашению правительства СССР 27 сентяб-
ря с.г. в Москву прибывает Министр Иностран-
ных дел Германии г-н фон Риббентроп для обсу-
ждения с правительством СССР вопросов, связан-
ных с событиями в Польше.

УХВАЛА ПРАВЛІННЯ ОБУХІВСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ НАРОДНОГО РУХУ

Після обговорення питання "Пакт Ріббентропа-
Молотова і приєднання західноукраїнських зе-
мель" вважаємо:

У вересні 1939р. більшість західних земель
українського народу було географічно зібрано
разом. Проте, це було здійснено завдяки ганеб-
ному пакту Ріббентропа-Молотова, а по суті
змови двох тиранів з метою розширення двох ім-
перій за рахунок третьої. Про воз'єднання ук-
раїнського народу в єдиній державі навіть сло-
вом не згадується, але там є слова, характерні
для агресорів: "сфера впливу", "життєві інтере-
си".

Українські землі збиралися не для блага ук-
раїнського народу, а для розширення імперії
під виглядом воз'єднання. Не ця неспроможна
згідно норм міжнародного права угода обумовлює
воз'єднання українських земель, а процес цей
ґрунтується на

- праві кожної нації на самовизначення;
- на міжнародному визнанні переважно україн-
ського етнічного складу населення Галичини
та Волині /"лінія Керзона"/;
- на факті постанови після розпаду Австро-
Угорської імперії Західно-Української Наро-
дної республіки...

Тому правління Обухівської організації Руху
ухваляє:

1. Вважаємо позитивним факт приєднання Західної
України у вересні 1939р. до українських земель.
2. Осуджуємо як ганебний і неправомірний з ог-
ляду на міжнародне право пакт Ріббентропа-Мо-
лотова. Підписання його вважаємо однією з при-
чин розв'язання II світової війни.
3. Відзначати приєднання Західної України 17 ве-
ресня є неправомірним як з правової, так і з
історичної точки зору. 17 вересня - дата почат-
ку агресії проти Польщі. Датою приєднання може
бути 27 жовтня 1939р. - день ухвали Народними
Зборами воз'єднання Західної України з УРСР,
або 1 листопада - день включення Західної Ук-
раїни до складу УРСР позачерговою сесією Вер-
ховної Ради СРСР.
4. Факт воз'єднання українських земель в єди-
ній Українській державі мав місце 22 січня
1919р. Вважаємо день 22 січня національним
святом.
5. Висловлюємо солідарність з народами Латвії,
Литви та Естонії, що 23 серпня утворили жовтий
ланцюг "Балтійський хрест", протестуючи про-
ти ганебного договору.

Василь Стус: „НАРОДЕ МІЙ, ДО ТЕБЕ Я ЩЕ ВЕРНУ...“

"Наш єдиний оптимізм - у прямостоянні, - писав Василь Стус у листі до друга. - І ця постова робить нас усіх - братами". В цих словах Стусове кредо як людини і як поета. Він належав до людей з прямим хребтом. Людей, які "роблять своє життя аргументом своєї філософії" /вислів Альберта Швейцера/.

Зовнішня канва життя Василя Стуса нескладна і вкладається у кілька визначальних дат. Народився 1938р. на Вінничині, дитинство і юність минули на Донбасі. Після закінчення філологічного факультету Донецького педінституту в кінці 50-х років учителював, відбув армію, працював у газеті. 1963 року вступив до аспірантури Інституту літератури ім.Т.Г.Шевченка в Києві. Жадібно вбирав у себе атмосферу духовного відродження початку 60-х років. Працював над дисертацією "Джерела емоційності поетичного твору". Багато писав, перекладав з Гете, інших німецьких поетів, Лорки. З'явилися перші журнальні публікації окремих віршів, критичні нариси /"Най будем ширі" у ж. "Дніпро" про творчість молодих поетів/. 1965 року його було відраховано з аспірантури "за систематичне порушення норм поведінки аспірантів і співробітників наукових установ", а конкретно - за протест проти хвилі арештів у середовищі українських "шістдесятників" у серпні 1965р.

На цьому "нормальне" життя скінчилося. Почалися поневіряння, випадкові роботи для заробітку, постійна загроза звільнення або "за власним бажанням", або за скороченням штатів. В друк не проривалося нічого, хіба що кілька перекладів під псевдонімом. 1972 року Стуса разом з іншими дисидентами було арештовано й засуджено. 1979р. він повернувся до Києва після ув'язнення в Мордовії і колимського заслання. Через вісім місяців - новий арешт і засудження на 15 років. У таборі для політ'язнів на Уралі він помер 4 вересня 1985р. Було йому сорок сім. Похований у безіменній могилі на габрітному цвинтарі.

Творчий доробок Василя Стуса, незважаючи на його страдницьку долю, на непереборні, здавалося б, труднощі, які поставали на шляху творчості /адже те, що було створено за колючим ґротом, за його словами, "легше було написати, ніж зберегти"/ - досить великий. Першу свою збірку "Зимові дерева" наприкінці 60-х років поет запропонував видавництву "Радянський письменник". Незважаючи на схвальні відгуки /одним з перших рецензентів був Іван Драч/, збірка так і не побачила світу. У 70-му році без будь-якої надії на опублікування Стус підготував другу свою збірку під промовистою назвою "Веселий цвинтар" - цікавий поетичний документ протесту проти інтелектуальної задухи, парадоксів, імітації живого життя, якої органічно не приймав його дух, своєрідний поетичний репортаж із цвинтаря живих душ. На такому емоційному ґрунті постали його грізні вірші-зойки "Звіром вити, горілку пити", "Отак живу, як мав па серед мавп", "Цей біль - як алкоголь агонії", "Сто дзеркал спрямовано на мене". Поезії, об'єднані у "Веселому цвинтарі", сповнені передчуття неминучої Голгофи, готовності лишитися

собой наперекір сваволі, не роздвоїтися "на себе і на страх", як герой його вірша "Еволюція поета".

Василь Стус належав до грона українських шестидесятників, з тих, хто, голосно і змістовно заявивши про себе, змушений був надовго замовкнути /для широкого загалу, для офіційної преси/ внаслідок широко закреслених і нещадних репресій. Та вони не замовкли, вони продовжували творити наперекір обставинам, і завдяки цій людській стійкості позиції ми й маємо Стусові "Палімпсести" - вершинну частину його доробку. Назвою цієї /палімпсестами називали в давнину пергаменти, на яких стерто первісний текст і по ньому написано новий/ об'єднано все створене поетом у неволі з вкрапленнями більш ранніх поезій, які йому були особливо дорогі. Поезія допомагала Стусові протистояти тискові, лишитися собою. Це була гідна форма існування в тих умовах людини творчої і внутрішньо незалежної. Завдяки творчості мовби розсувалися мури, падали ґрати - ти вільний у своїй державі Поезії... Це було і опором, і рятунком, давало життєві сили. "Мої вірші, - писав про аналогічну ситуацію відомий російський письменник, що також став жертвою репресій, Варлам Шаламов, - приклад душевного опору розтліваючій силі табора".

Реабілітація тих, кого було репресовано в 30-ті роки, ведеться у нас досить активно. Що ж до жертв "епрохи застою", то це практично ще й досі заборонений материк. А відкриття цього материка суттєво доповнило б карту українського культурного і суспільного життя ХХ ст.

"Не одлюблю свою тривогу ранню" - писав Василь Стус в одному зі своїх ранніх віршів. В атмосфері такої постійної тривоги він жив і формувався як поет. Тривога - за моральне знелюдніння людини, за прірву між словом і ділом, між світлою ідеєю і парадоксами її реального здійснення. Тривога за долю своєї культури й мови, свого народу, поточеного бацилою безбаченкства, національного нігілізму, коли "вже навіть немовлятка й те обіцяє стати нашим катом і порубати віковий поріг..." Вражає цілісність і всеохопність його патріотизму - не декларована, а засвідчена життям. За кожним помислом, за кожним словом - Україна. Відірваність від рідної землі, та "розлука, ствердла на бурштин", тільки посилювали його синівський зв'язок з нею. Часом вона вбачається йому "байдухою", "осоружною", навіть "рідною чужиною", та все одно це найбільша його святиня, його духовний порятунок.

"Той, хто дивиться на людей душею, - писав Шевченко, - важко йому на сім світі". Це - про таких, як Василь Стус. Він не тільки не міг реалізувати себе, свої колосальні творчі потенції, він просто не міг вийти в тій застійній атмосфері, в якій задихався кожен, "хто живий, в кого думка повстала". Так, максималізм оцінок і висновків, гранична загостреність болю й осуду, абсолютне неприйняття облуди й фальшу... Зважити, перетерпіти, перемовчати, щоб дочекатися, - то вже не був би Василь Стус. "Експресивність моєї натури - холод, жар

- локомотиви моїх віршових занять і водночас - найтяжчі бичі, що вицьохкують проти мене", - писав він в одному з листів.

Поет такої інтелектуальної наповненості, такої вибухової експресії, такої образної культури міг би бути окрасою будь-якої найрозвиненішої з світових літератур. Його поезія традиційна за формою, та панує в ній та глибина й вираженість думки, гостро оригінальна кристалізація образу, що відповідає самій суті поезії як одвічного "діалогу душ" поета і читача. Така поезія завжди сучасна, навіть якщо в ній немає суто зовнішніх новацій. В основі її - дисципліна думки, помножена на інтенсивність чуття. Це поезія філософська, причому філософичність її проявляється не на рівні "цитування" або тлумачення тих чи тих відомих положень, як це в нас нерідко буває. Це своє, вистраждане поетом осмислення основних засад буття, роздум над місцем людини у природі й суспільстві, над її моральним самовизначенням у непростому й недосконалому сучасному світі /з листа: "Головний мотив бачу - людська душа перед вічністю високого неба, фізичні й духовні борсання в неокрайому морі щоденності...". В багатьох визначальних моментах Стусові близька філософія екзистенціалізму, передусім ідея "трагічного стоїцизму". Все це, очевидно, зумовлює особливий характер образного освоєння й відтворення Стусом природи - як прадавнього, завжди відкритого для людини храму, куди вона несе свої болі й сумніви, де відновлює свої сили й відроджується для життя.

Чотири роки минуло від дня смерті Василя Стуса. За ці роки чимало змінилося в нашому житті. Повертається, старчи вагомим складником нашого духовного буття, багато з того, що було заборонено, що намагалися викреслити з нашої пам'яті і нашої свідомості. Починає потроху пробиватися на шпальти української преси і

поезія Василя Стуса. Якби не згубні обставини, не злочинна інерція застою, він давно був би широко знаний і люблений на своїй Батьківщині, не одну чисту і спраглу високого духу навернув би до рідного слова.

В наш час - час нових впізнавань і нових осмислень - це буде об'єктивно і чесно оцінено його громадянську позицію, його патріотичні змагання, розкрито всю трагічну невідповідність "злочину" і кари... А тим часом треба якомога ширше познайомити читача з доробком поета. Читачам закордонним, як це не парадоксально, легше це зробити: адже за кордоном видано кілька збірок його поезії, зроблено переклади на різні європейські мови. Перед нами завдання - зібрати всю оригінальну поезію Стуса, що існує в численних списках, його переклади - з Гете, Рільке, Лорки та ін. Відомі різні варіанти поезії Стуса, які часто суттєво відрізняються один від одного з огляду на умови, в яких йому доводилось творити /з листа: "Немає ні книжок, ні зовітів моїх із попередньої роботи. Починати завжди все спочатку - то Сізіфова праця, яку я маю докочувати". Не втрачаємо надії, що зі зміцненням реальних гарантій правової держави буде повернуто ту частину доробку Стуса, яка після його смерті лишилася за ґратами... Все це треба зібрати, опублікувати, осмислити. Це наш обов'язок не тільки перед пам'яттю поета, а й перед завтрашнім днем, в який ми повинні прийти морально очищені й духовно збагачені. Справдиться слова поета:

Народе мій, до тебе я ще верну,
як в смерті обернуся до життя
своїм стражданням і незримим обличчям.

Михайлина КОЦЮБИНСЬКА

Х Х Х

Не можу я без посмішки Івана
ощо сльотаву зиму пережити.
В проваллях ночі, коли Київ спить,
а друга десь обстрілюють старанно,
склепить очей не можу ні на мить,
він як зоря проміниться з туману,
але мовчить, мовчить, мовчить, мовчить.

Ні словом не озветься. Ані пари
із уст. Вусате сонечко моє!
Несуть тобі три царіє со дари
скапарене озлоблення своє.

Іваночку! Ти чуєш, доброокий?
Їй-бо не знаю, що я зле зробив.
Чого ж бо й досі твій поріг високий
ані відчув, ані переступив?

Прости недільний мій Хрещатик,
що сівши сидьма ці котли топлю
в оглухлій кочегарці. Що терплю,
коли вже не терпіти, не мовчати
не можу, що читаючи люблю
твоїх Орхана, Незвала і Данте,
в дев'яте коло прагнучи стремлю.

Моє ж досє, велике, як майбутнє,
напевне, пропустив котрийсь із трутнів.

Із тих, що білий світ мені окрали,
окравши край, окрали спокій мій,
лишивши гнів ропавий і кривавий
і право - надирватися в ярмі.

Сидять по шпарах всі мужі хорообрі,
всі правдолюбів, чорт би вас побрав.
Чи людська добрість - тільки доти добрість,
поки без сил, без мужности, без прав
запомогти, зарадити, воступитись,
страждениго в нещасті прихистить
і зважитись боротися, щоб жити,
і зважитись померти, аби жити?

Коли тебе, коханий, покарають -
куди втечу від сорому й ганьби?
Тоді прости, прощай, проклятий край,
вітчизно боягузів і убивць.

(5-6 грудня 1965 р.)

P.S. Вірш присвячено Івану Світличному,
видатному українському літ. критикові.

X X X

У Мар'їнці стоять кукурудзи.
На пні холонуть. На холоднім вітрі.
В нас хліба шмат. І молоко в півлітрі,
у господині на обід позичені.
Оце доб'єм просіку заступами
і скидаєм на купу штурпаки,
і — гайда! Подаруємо на пам'ять
колгоспові свій заступ, тормозки,
це й облигації і трудодні — на пам'ять,
і ще на пам'ять — трирічні борги,
і хай добавлять чи нехай відбавлять —
не буде тут моєї і ноги.
Піду на шахту. Повезуть — поїду.
Хліба й за ґратами такі ж кукурудзи?
Бо тут собі і на штани не вигадую,
в цім добровільнім допрі-барлозі.

X X X

Погорою, а потім пониззям,
попри мури, і вежі, й дроти,
забудованим полем Елізію
він заходився од німоти.
З перерізаним горлом, як півень,
відчайдушно лопоче крильми.
Осоромю тільки й живий він
і розверзтими навстіж грудьми.
Світ залито густою смолою
передум, перезла, перемсти.
Тож існує під своєю добою,
і волай, і клени, і прости.
Цей світанок, що схожий на Ліра
божевільного, тіпає жах.
Сподівання його і зневіра
ізійшлись на двоєзалих ножах.
Шепотіла галактика стиха:
знай, набралися смерком світи,
а вельможне просториться лихо,
наче світ, наче тінь, наче ти.

X X X

На Лисій горі догоряє багаття нічне,
і листя осіннє на Лисій горі догоряє.
А я вже забув, де та Лиса гора, і не знаю,
чи Лиса гора упізнала б мене.
Поро вечорова, поро тонкогорлих розлук!
І я вже не знаю, не знаю, не знаю, не знаю,
чи я ще живий, чи помер, чи живцем помираю,
бо все відгриміло, відквітло, відграло, відгасло навкруг.
Та досі ще пахнуть журливі долоні гвої,
і губи — гіркі, аж солоні, і досі ще пахнуть.
І збавлений вік проліта схарапудженим птахом,
і глухо, як кров ув аортах, надсадно гудуть солов'ї.

X X X

Усе життя моє в інвентарі
тюремному розписано по пунктах,
як кондаки твої і тропарі.
І тільки дух мій ярим громом бухне
над цей похмурий мур, над цю мару
і над Софіїну дзвіницю зносить
угору й гору. Хай но + помру,
вони за мене відтонкоголосять.
Три тисячі пропащих вечорів,
три тисячі світанків лебединих,
що оленями йшли між чагарів
і, мертвого, мене не розбудили.

X X X

Навкруг обрізано жалі,
обтято голосіння
і нашепти. Десь при столі
батьків моїх тужіння
згорьоване. Мене ж мій мур
відгородив од нього.
Не чути їхніх слів-зажур,
не чути, слава Богу.
Ще наші біди замалі,
ще наберись терпіння,
довкруг — обрізано жалі,
обтято голосіння.

X X X

І віщий голос подали вітри.
Ласкаві ластівки зашелестіли,
мов листя лип. І крики замигтіли
мені на лицях.
Тоді очі втри,
моя зажуро. Поночіс світ,
гойднувся обрій радості й докуки.
Сідають ластівки — мені на руки,
а серце — поривається в поміт.

X X X

Звелася длань Господня
і кетяг піднесла,
де зорі великодні
без лік і числа.

Ця синь зазолотіла,
це золото сумне,
піврвали душу з тілі
об'яснили мене.

Лютує сніговиця,
солочий хрипне дріт.
А світ — нехай святиться,
Нехай святиться світ.

Українська асоціація захисту історичного середовища /УАЗІС/ – один з осередків Народного Руху України. Вона ставить своєю метою комплексне збереження історичної спадщини українського народу.

В Установчій конференції УАЗІС взяло участь близько 250 делегатів з усіх регіонів України. Було обрано керівні органи та прийнято програмні документи, зокрема звернення, яке подається нижче. Також публікуємо лист, направлений за рішенням Установчої конференції до Голови Президії Верховної Ради УРСР про ставлення до національної символіки.

Подаємо тимчасову адресу УАЗІС:
252024 м.Київ. вул.Орджонікідзе 2
СПУ. В.Яворівському /для УАЗІС/

ЗВЕРНЕННЯ

ДО ГРОМАДЯН УКРАЇНСЬКОЇ РСР ДО ВСІХ УКРАЇНЦІВ, ЩО ЖИВУТЬ ЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ

Ми, громадяни України, об'єднані турботою за збереження культурної спадщини, як однієї з найважливіших основ самобутності народу, зібралися у Києві на Установчу конференцію та утворили Українську асоціацію захисту історичного середовища /УАЗІС/.

Українська культура за період культу особи та застійних десятиліть зазнала тяжких втрат. Нині необхідні радикальні державні заходи, спрямовані на її відновлення і розвиток. адже кожна національна культура – загальнолюдська вартість. Пам'ятки історії та культури України, історичне середовище, в якому вони існують та сприймаються – матеріальний вияв духовності народу. Проблеми їх збереження слід вирішувати як важливе державне завдання. Тим часом система охорони пам'яток, що склалася на сьогодні, неспроможна належно захистити історичне середовище України від руйнування, спотворення та занепаду. Далеко не повністю і не послідовно виконуються підписані СРСР міжнародні конвенції по збереженню культурної спадщини. Закон УРСР "Про охорону та використання пам'яток історії та культури", численні постанови Верховної Ради та Ради Міністрів УРСР здебільшого декларативні, постійно порушуються різними відомствами, установами та окремими особами, як правило, цілком безкарно.

Українське товариство охорони пам'яток /УТОПІК/, що з громадської організації перетворилося в бюрократичну інституцію міністерського типу, не здатне протидіяти руйнівним процесам.

Враховуючи те, що нині у всьому цивілізованому світі нормою практики збереження історико-культурної спадщини є захист усього історичного середовища різноманітних поселень, що є виявом культури різних суспільств і народів, Українська асоціація захисту історичного середовища, керуючись ухваленими Установчою конференцією документами, сповнена рішучості бо-

ротися саме за комплексну охорону культурної спадщини українського народу та всіх національних груп, що проживають на Україні.

Ми звертаємось до всіх українців та представників інших національностей, що з'єднали свою долю з долею українського народу, з закликом підтримати наші зусилля, спрямовані на встановлення дійового громадського контролю за станом історичного середовища наших міст і сіл, пам'яток історії та культури, за діяльністю державних органів у цій сфері.

Ми закликаємо вас, дорогі співвітчизники, виявити добру волю та розуміння нашої відповідальності перед прийдешніми поколіннями за збереження пам'яті народу, втіленої в його неповторній історико-культурній спадщині. Ми звертаємось до всіх українців, що живуть у інших республіках та країнах світу, з закликом підтримати наші зусилля, усвідомлюючи, що культурні надбання всіх українців, де б вони не проживали, мають бути складовою частиною всеукраїнської культури, яка гідно примножує скарби загальнолюдської духовності.

Ми усвідомлюємо, що ефективний захист історичного середовища неможливий без широкої демократії та гласності, без участі у перебудові всіх членів суспільства. Тому ми розглядаємо функції УАЗІС як комісії Народного Руху України за перебудову в справі екології культури.

Громадяни Української РСР! Активно сприяйте успішній перебудові, яка вивільняє дух, думку і творчість; під прапорами демократії і гласності виступайте за оновлення і відродження людини, суспільства, нації, за розвиток всіх національних культур!

Вимагайте від кандидатів у депутати, депутатів Рад усіх ступенів чіткої програми культурної екології!

Вимагайте реальних законодавчих гарантій охорони історико-культурної спадщини!

Вступайте до УАЗІС! Створюйте на місцях – на виробництві, в школах, вузах, установах, творчих об'єднаннях осередки УАЗІС, розгортайте широку пропаганду збереження історичного середовища наших міст і сіл, практичними заходами беріть у свої руки охорону історичної спадщини народу!

Вимагайте дотримання засад демократії і гласності в справі реконструкції і забудови наших поселень; пильуйте, щоб усі проекти забудови міст і сіл проходили широке громадське обговорення та погодження в УАЗІС!

Пам'ятайте! Захищати і зберігати свій культурний спадок – не лише право, але й обов'язок кожного народу!

ДО ГОЛОВИ ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УРСР

Шановна Валентино Семенівно, звертаємось до Вас згідно постанови Установчої конференції Української асоціації захисту історичного середовища /УАЗІС/, яка відбулась у м.Києві 13 травня 1989 року.

Нам час щоденно унаочнює неможливість здійснення перебудови без справжньої демократизації суспільства, яка невіддільна від гласності і правди про всі явища суспільно-політичного, економічного та культурного життя народу, без правди про саму його історію.

Тяжкі десятиліття сталінізму та застою позначені ганебними спотвореннями історії українського народу, якому неодноразово було відмовлено в реальному визнанні його культурно-історичних надбань, в об'єктивній оцінці діяльності його суспільно-політичних і культурних діячів різних епох, в безтенденційному висвітленні історичних подій і фактів.

Продовження на 8-й сторінці.

Сьогодні, коли народи країни прокинулись від духовної стагнації, особливої ваги набуває повернення, визнання, збереження і розвиток національної культурно-історичної спадщини, що є запорукою ствердження гідності кожної нації і самосвідомості людини, справжнього осягнення і пошани загальнолюдських вартостей. В цьому контексті особливо вагомим є питання національної символіки, своєрідного коду історичної пам'яті народу.

Велике здивування викликає звіт про засідання комісії Верховної Ради України, що засвідчує невідповідність до вирішення цієї проблеми. Чи можна перекреслювати ще одним сумнівною аргументованості висновком про дискредитацію впродовж кількох років ХХ століття древнього національного синьо-жовтого прапора його славу багатовікову історію, пов'язану з героїчною боротьбою українського народу за національну рівноправність? Адже українське синьо-жовте сполучення є одним з найдавніших серед сучасних національних прапорних кольорів, бере свій початок від церковних золотої та синьої барв, прийнятих Володимиром Великим з християнською вірою, виступає в гербі Галицько-Волинського князівства ХІІІ ст., що зображував золотого лева на синьому полі. Під синьо-жовтими прапорами воювали запорізькі козаки, в роки європейських революційних подій середини ХІХ ст. синьо-жовті прапори стали символами пробудження національної свідомості українців, їх боротьби за національні та соціальні права.

Під синьо-жовтими барвами в 1917р. в Петрограді виступали на захист революції бійці Українського /т.з. Романівського/ полку; в березні 1917р. після повалення царату частина кораблів Чорноморського флоту підняла жовто-блакитні прапори, вітаючи революційних переворот. Синьо-жовтий прапор у листопаді 1918р. був проголошений державним прапором Західно-Української Народної республіки; під цими прапорами селяни Західної України вітали у 1939р. прихід Червоної Армії. Щоб уникнути плутанини національного і націоналістичного, варто звернутись до документів, які засвідчують, що в квітні 1941р. П. Великий збір С. Н. прийняв постанову про вживання організацією українських націоналістів окремого організаційного прапора чорної та червоної барви.

Більш ніж сумнівною можна вважати узагальнений висновок вищезгаданої комісії Верховної Ради УРСР про "Неприпустимість використання... прапорів та символіки, під якими антинародні сили вели боротьбу проти трудящих"... Розвиток подібної думки неминуче приведе до неспростовного доказу дискредитації червоного знамена за довгі десятиліття сталінського терору, що знищив мільйони українців. Чи ж варто приписувати національним символам вигадані ознаки, навішувати на них фальшиві ярлики?

Подібних шельмувань зазнав і історичний український герб - тризуб, перші зафіксовані в історичній науці зображення якого походять з Х-ХІ століть, з часів князювання Володимира Великого.

Несправедливо видучені з історико-культурної спадщини українського народу і національні гімни - серед них найпоширеніший "Ще не вмерла України", написаний в середині 60-х років ХІХ ст. відомим українським поетом, етнографом, видатним вченим /лауреатом золотої медалі Міжнародного географічного конгресу в Парижі 1875р. та Уваровської премії Петербурської академії наук 1879р./, Павлом Чубинським і покладений на музику видатним українсь-

ким композитором та диригентом Михайлом Берсицьким.

Українська національна символіка створена протягом століть самим народом; в сполученні барв синьо-жовтого національного прапора втілені віковічні прагнення народу до миру, символізована праця та краса рідного краю - золотого пшеничного лану і блакить чистого неба; в візерунках герба - тризуба - глибини історії, відчуття історичної безперервності, що є основою справжньої культури. Відмова від історичної символіки різнозначна відмові від історичного минулого народу. Однак, щоб припинилось шельмування цих древніх національних символів, необхідний закон, який взяв би під конституційних захист національний синьо-жовтий прапор, герб - тризуб поряд з Державною радянською символікою.

Ми звертаємось до Вас з переконанням, що в ім'я реального перебудовного оновлення суспільства Верховна Рада УРСР здійснить відповідні демократичні заходи для відновлення національної гідності і пам'яті українців, втілені в давній національній символіці, яка є важливою і невід'ємною частиною історико-культурної спадщини українського народу.

Співголови УАЗІС

В.Бриховецький, В.Вечерський,
Г.Логвин, В.Мулява, Л.Скорик,
Д.Яблонський, В.Яворівський

**ВІД ГУЛАГ-БОРЦЯМ
ЗА "НЕЗАПАМ'ЯТОВАНУ"
СИМВОЛІКУ...**

"Джерела" - суспільно-політичний та літературно-художній додаток до інформаційного бюлетеня "Трибуна" Українського молодіжного клубу. Виходить українською та російською мовами.

Адреса редакції: 226010 Рига-10,
вул.Горького,8. Ризький МК ЛКСМ Латвії,
Український молодіжний клуб /"Трибуна"/.

Н.Скудра-Добровольська /головний редактор/,
М.Бабенко, І.Кучеров, С.Оларич /редактори/,
О.Парук /художній редактор/.

Погляди редакції не обов'язково співпадають з поглядами авторів поданих матеріалів